Principles of Expressionism in Ahmed Qaranis' Tulita

Dawlat Mohammed Ahmed
Kurdish Department, Faculty of Humanities, Zakho University

DOI: https://doi.org/10.31918/twejer.2471.09
Published: 21/07/2024

Abstract

This study is entitled "Principles of Expressionism in Ahmed Qaranis' Tulita". The aforementioned poet was able to embody the principles of expressionism in his poems in that era, presenting the quality of society in exchange for any injustice and negative social norms, which are interpreted as social life. We also find a constructive criticism of the human personality in his poems for the purpose of restoring the primary rights of the person within society.

This is an important study in the field of Kurdish literature in general and modern literature in particular, since the study includes the negative and positive of these social norms and traditions, and the study tries to reach convincing answers to these social situations. The literary genre is reflected in its delusion of the social dimension of the individual, as it is known. Poetry carries the poet's message in its life to the society, reflecting the psychological state of the poet, and that the poems of Ahmed Qarani in his collection Tulita reflect the social aspect of the Kurdish personality within society, and for this purpose, we find that the poet tried in his poems to answer the person versus (the reader - the resigned) about those social issues.

Keywords: *Expressionism, Function of Poetry, Principles of Nature, Source of Poetry.*

بنەمایێن دەربڕینگەرایی د هۆزانێن "ئەحمەد قەرەنی" یدا، دیوانا "تولیتا" وەکو نموونە

د. دولت محمد أحمد

زانکۆیا زاخۆ – فەکۆلتیا زانستێن مرۆڤایەتی – پشکا زمانێ کوردی

dewletmihemed@gmail.com

پوختە:

ڤەکۆلین دەربارەی (بنەمایێن دەربڕینگەرایی د هۆزانێن "ئەحمەد قەرەنی" یدا، دیوانا "تولیتا" وەکو نموونە)یە، کو تێدا هەر سێ بنەمایێن دەربڕینگەرایی (سروشتێ هۆزانێ، ژێدەرێ هۆزانێ، ئەرکێ هۆزانێ) لسەر هۆزانێن هۆزانڤانیدا هاتینە پراکتیزەکرن و کو تێدا دیاربوو بنەمایێ (سروشتێ هۆزانێ) رێژە پلەیا ئێکێ وەردگریت، بەلێ بنەمایێ (ژێدەرێ هۆزانێ) و (ئەرکێ هۆزانێ) ب رێژە پلەیا دوویێ و سێیێ دهێن ب رێکا هەستەکا خودی هاتییە نیشاندان و ئەڤ هەستە خودییە و دەربڕینێ ژ بارودۆخ و کاودانێن جڤاکی و ئایینی و سروشت و کێشەیێن تایبەتی و گشتی یا مرۆڤی دکەت، هۆزانێن دیوانا "تولیتا"یا (ئەحمەد قەرەنی) ی ژی ژ ئەوان هۆزانێن کوردینە کو شێوازێ ژین و ژیار و کەسایەتیا جڤاکییا مرۆڤێ کورد ب شێوە و تایبەتمەندیێن جۆراجۆرێن ئەوێڤە، تێدا رەنگڤەددەن.

رەخنەیا دەروونشیکاری ب گشتی و رێبازا "رەخنەیا شرۆڤەکاری" ب تایبەتی، ئێک ژ ئەوان رێبازانە کو گرنگییەکا مەزن ب بنەمایێن پەیوەندیدار ب کەسایەتیا مرۆڤی ددەت. هەر ژ بەر ئەڤێ چەندێ کو بنەمایێن ئەڤێ رێبازێ د هۆزانێن دیوانا "تولیتا"یا (ئەحمەد قەرەنی) یدا بەرجەستە دبن، مە هۆزانێن ئەڤێ دیوانێ وەکو کەرەستەیێ خاڤێ ڤەکۆلینا خۆ لژێر ناڤونیشانێ "بنەمایێن دەربڕینگەرایی د هۆزانێن "ئەحمەد قەرەنی" یدا، دیوانا (تولیتا) وەکو نموونە" لدویڤ رێبازا (رەخنەیا شرۆڤەکاری) ئەنجامدا.

پەیڤێن کلیل: دەربڕینگەرایی، ئەرکێ هۆزانێ، بنەمایێ سروشتی، ژێدەرێ هۆزانێ.

بنەمايێن دەربڕينگەرايى د هۆزانێن "ئەحمەد قەرەنى" يدا، ديوانا "توليتا" وەكو نموونە

پێشەكى:

ئەدەب ب گشتى و هۆزان ب تايبەتى وەكى چالاكييەكا مرۆڤى، د هەر قۆناغەكێدا بيت پێنگاڤێن كاريگەر هاڤێتينە و هەردەم ڤەڕێژا كار و كريار و بۆچوون و بيرێن مرۆڤينە دناڤ جڤاكيدا، ب شێوەيەكێ وەسا كو مێژوو و ناڤەرۆك و مەبەستا هەر دەقەكێ ئەدەبى، هەلگرێ پەيام و بارودۆخەكێ جڤاكى و ئابوورى و سياسى و ڕەوشەنبيرييا سەردەمێ خۆيە، ئەڤ پێنگاڤە ژى پڕى ئەوان گهۆڕينانە ئەوێن دبن سيبەرا ئەدەبى خۆ دياردكەن، كو ڕەنگڤەدانا ئەوان د زۆربەيا چالاكييێن ديترێ ژيانا مرۆڤيدا دياربوويە.

ئەحمەد قەرەنى ژى چ وەكى تاكەك يان وەكى هۆزانڤان هەردەم ڤيايە پەياما خۆ و بارودۆخێ سەردەمێ خۆ ب ڕێيا بەرهەمێ ئەدەبى بگەهينيت. ئەڤ چەندە سەنگ و بهايێ دەربڕينگەرايى د نيشاندان و گەهاندنا پەياما هۆزانێدا ددەتە دياركرن.ئارمانجا ڤەكۆلينێ ژى ئەوە چەوانييا بكارهينانا بنەمايێن دەربڕينگەرايى بدەتە دياركرن و شرۆڤەكرن كا چەوا هاتينە ئاراستەكرن و بۆ چ مەبەست بوونە، ئانكو ئەڤ ژانرێ ئەدەبى وەكو قوديكەكێ بوويە كو هۆزانڤانێ كورد تێدا، ب پەيڤێن خۆ ڕەوش و بارودۆخێن ژيانا تاكێ كورد و نێرينا ئەوى بۆ ژيانێ، بەرجەستەكرييە. بێگومان هۆزان هەلگرا پەياما هۆزانڤانيە، كو گەلەك جاران ڕەوشا دەروونييا ئەوى تێدا ڕەنگڤەددەت؛ هۆزانێن ديوانا " توليتا " يا (ئەحمەد قەرەنى)ى ژى، ئێك ژ ئەوان هۆزانێن كوردينە كو شێوازێ ژين و ژيار و كەسايەتييا جڤاكييا مرۆڤێ كورد ب شێوە و تايبەتمەنديێن جۆراجۆرێن ئەويڤە، تێدا ڕەنگڤەددەن، ژبەرهندێ هەردەم بزاڤێ دكەت بەرسڤێن ئەوان يێن دروست ژ بەرامبەر(خواندەڤان – وەرگر) ى وەربگريت، داكو پتر هێزا هۆزانێ دياربيت.

ناڤونيشانێ ڤەكۆلينێ: ڤەكۆلين ل ژێر ناڤونيشانێ (بنەمايێن دەربڕينگەرايى د هۆزانێن "ئەحمەد قەرەنى" يدا، ديوانا "توليتا" وەكو نموونە) دايە.

گرنگى و ئارمانجا ڤەكۆلينێ: گرنگييا ڤەكۆلينێ خۆ د ئەوێ ئارمانجێدا دبينيت ئەوا ژ پێخەمەت ئەوێ ڤەكۆلين هاتييە ئەنجامدان، ئەو ژى بريتييە ژ دەستنيشانكرنا بنەمايێن دەربڕينگەرايى د هۆزانێن (ئەحمەد قەرەنى)يدا، ئەو ژى دبيتە ئێكەم هەولا زانستى كو لدور هۆزانێن هۆزانڤانێ ناڤبريدا هاتييە ئەنجامدان.

ئەگەرێ هەلبژاردنا ناڤونيشانى: ئەگەرێ سەرەكى بۆ ئەوێ چەندێ دزڤريتەڤە، كو ڤەكۆلينەكا ب ئەڤى شێوەى تايبەت ب دەربڕينگەرايى دەربارەى هۆزانێن هۆزانڤانێ ناڤهاتى نەهاتيە كرن.

سنووریٚ ڤەکۆلینیٚ: بریتینە ژ هۆزانێن دیوانا (تولیتا) یا هۆزانڤان (ئەحمەد قەرەنی)، ئەوێن بنەمایێن دەربڕینگەرایی تێدا هاتینە بکارهینان.

ئاریشەیا ڤەکۆلینیٚ: برتییە ژ ئەویٚ چەندیٚ کو بنەمایێن دەربڕینگەرایی ب گشتی د هۆزانێدا بەرەڤ ئێک ئاراستەیانڤە دچن، بەلیٚ دبیت ئەڤ ئاراستەیە ژی ژ هۆزانڤانەکی بۆ ئێکیٚ دی تا ڕادەیەک جیاوازبن لدویڤ بار و هەست و سۆز و کاودانێن هۆزانڤان تێدا دژیت، دەستنیشانکرنا تایبەتمەندی و چەوانی و چەندایەتییا ڕەنگڤەدانا ئەوان بنەمایێن د دیوانا هۆزانڤانی ناڤبریدا دبیتە ئارمانج و گرنگترین و سەرەکیترین کاریٚ مە د ئەڤیٚ ڤەکۆلینێدا، دیسان ئەڤە دبیتە پیڤەر و ڕێکەک بۆ ڤەکۆلینێن داهاتی کو د ئەڤی بواریدا دهێنە کرن و سنوورەک دناڤبەرا ئەویٚ جیاوازییێ دهێتەگێشان ب مەرەما بەرجەستەکرنا تێگەهشتن و شرۆڤەکرنەکا باشتر لدور بابەتی.

ڕێبازا ڤەکۆلینیٚ: ئەڤ ڤەکۆلینە ل سەر بنەمایێ ڕێبازا (ڕەخنەیا شرۆڤەکاری) هاتیە ئەنجامدان، کو زمانیٚ نڤێسینا بەرهەمێن هۆزانڤانی د ئەویٚ قۆناغێدا پیڤەریٚ سەرەکییە بۆ ڤیٚ چەندیٚ .

پەیکەریٚ ڤەکۆلینیٚ: ڤەکۆلین ژ پێشەکی و دوو پشک و ئەنجام و لیستەیا ژێدەران پێکدهێت:

پشکا ئێکیٚ: ئەڤ پشکە ژ چوار تەوەران پێکدهێت، تەوەریٚ ئێکیٚ تایبەت ب تیۆرا دەربڕینیٚ و ڕێبازا ڕۆمانسیزمیٚ تەوەریٚ دوویێ گرێدای زاراڤیٚ دەربڕینگەراییە، تەوەریٚ سێییٚ چەمک و پێناسەیا دەربڕینگەرایی بخۆڤەدگریت، تەوەریٚ چواریٚ ژی تایبەتە ب بنەمایێن دەربڕینگەرایی.

پشکا دوویێ: ئەڤ پشکە تایبەتە ب پڕاکتیزەکرنا بنەمایێن دەربڕینگەرایی د هۆزانێن هۆزانڤان (ئەحمەد قەرەنی) یدا و دیوانا "تولیتا" وەکو نموونە هاتییە وەرگرتن.

1- دەربڕینگەرایی ژلاییٚ زاراڤ و چەمک و پێناسە، بنەمایانڤە:

1-1- تیۆرا دەربڕینیٚ و ڕێبازا ڕۆمانسیزمیٚ: کێماسییێن تیۆرا زارڤەکرنیٚ لدور دەقیٚ هۆزانیٚ بوویە ئەگەریٚ سەرهەلدانا دەربڕینیٚ وەکی تیۆرەکا تایبەت و نوی، کو تیۆرا زارڤەکرنیٚ ب ئاراستەیا گۆشەنیگایا عەقلانی و پشکوە هاڤێتنا بهاییٚ هەست و سۆزیٚ مرۆڤی و ڕۆلیٚ ئەوان د داهێنانێن بەرهەمێن ئەدەبیدا بوو، وەسا دخواست کو فەلسەفەک پەیدابیت و گرنگییێ ب ئەڤان ڕەهەندان بدات، سەرئەنجام تیۆرا دەربڕینیٚ ژدایکبوو بۆ بهادان ب ئەوان ڕەهەندان، ئەڤ تیۆرا دەربڕینیٚ ڕەهەندێن دەروونی یێن بێ بهایێن وەکی(هەست و سۆز و پالدەر و هەلچوون و خەیال) ان ب بابەتێن گرنگ ل قەلەمدا، کو ب ئەڤیٚ ڕێکیٚ ڕۆل و بهاییٚ هۆزانڤانی بۆ هۆزانڤانی بخۆ دەستەبەرکر و دیارکر هۆزانڤان ژی وەکی خودەک خودانیٚ ئەڤان پێکهاتەیێن دەروونییە و (تیۆرا دەربڕینیٚ ب جەمسەر و ئاراستەیا دانەر و نڤیسەریڤە هاتییە :) و پاشی تیۆرا دەربڕینیٚ بوویە ئامرازەک بۆ پالپشتیکرنا Abrams,M.Hگرێدان)(1953: 5

فەلسەفی و هزری و بۆ هەمی میتۆد و ڕێباز و قوتابخانەیێن ئەدەبی کو ژ پێخەمەت ئاراستەیا نڤیسەری و کەسایەتییا هۆزانڤانی کاردکرن.

تیۆرا دەربڕینی پشتی سەرهەلدانا بۆچوونێن هزری یێن سەردەمێ ڕۆشنگەری و هزرا گرنگیدانا مرۆڤی خۆ بخۆ و دووپاتکرنا فەلسەفەیێن ئەوان قۆناغان د شیان و درکپێکرن و لایەنێن دەروونی یێن مرۆڤی کو هەڤدەم بوو لگەل سەرهەلدانا ڕێبازا ڕۆمانسیزمێ پەیدابوویە، ئەڤە ژی ب ئەگەرێ پەیدابوونا ئەوان گهۆڕینێن جڤاکی و ئابووری و سیاسی و ڕۆشنبیری یێن وەلاتێن ڕۆژئاڤایی بەرهەمهات، لەورا ئەنجام و دیتن و بنەمایێن تیۆری یێن نوی بۆ شرۆڤەکرن و ڕاڤەکرنا تێگەهێ دەربڕینێ هاتە بەرهەمهینان)، ئەڤ گهۆڕینە پێنگاڤ پێنگاڤ دەستپێکر و لدویڤ قۆناغێن هزری و ئەدەبی وەرار و بهێزبوونەکا زێدەتر بخۆڤەدیت هەتاکو دناڤ ڕێبازا ڕۆمانسیزمێدا پەیدابوو، کو (بەری ڕۆمانسیزمێ، هۆزانا خودی وەکی هۆزانا لیریکی و خەیالی دناڤ بازنەیا ئەدەبیدا بهایەکا وەسا نەبوو)(منذر عياشي:2002: 26) و پاشی بەروڤاژی گرنگی ب ئەوان هۆزانێن لیریکی و خەیالی هاتنەدان، سەرەنجام دەربڕینگەرایی دبیتە ئەگەرێ بەرهەمهینانا بەرهەمەکێ هونەری یێ ڕزگاربووی ژ کۆت و بەندێن کلاسیکیەتی، کو کەسایەتییەکا سایکۆلۆژی د بنیادێ دەقێ هۆزانێدا بەرجەستەکر بۆ بڕیاردان لسەر ناڤەرۆک و نەخشەپلانا بنیادێ ئەپستمۆلۆژییێ دەقی، ب واتایەکا دی(تیۆرا دەربڕینێ مل ب ملێ ڕێبازا ڕۆمانسیزمێ دژی ڕێبازا کلاسیزمێ یا نوی خەباتکر، کو ل هەمی جهێن ڕۆژئاڤاییێدا د سەدێ هەژدێدا پەیدابوو)(منذر عياشي:2002: 31) و بوویە درێژەپێدەرێ تیۆرا زارڤەکرنێ، هەر ژبەرهندێ ژدەرڤەیا بابەتێ ڕێبازا ڕۆمانسیزمێ دەربارەی تیۆرا دەربڕینێ باخڤین و بەروڤاژی ژی ژدەرڤەیا تیۆرا دەربڕینێ باس ل بنەما و پرەنسیپێن ڕۆمانسیزمێ بکەین، ژبەرکو هەر(ڕێبازەکا ئەدەبی پشتبەستنێ لسەر فەلسەفەیەکا دیارکری یا هونەری دکەت، کا چاوا ڕێبازا کلاسیزمێ پشتبەستنێ لسەر تیۆرا زارڤەکرنێ دکەت، وەسا ژی ڕێبازا ڕۆمانسیزمێ پشتبەستنێ لسەر تیۆرا دەربڕینێ دکەت)(عبدالمنعم تلمية: 1997: 232 – 233) و گرنگییێ پێ ددەت.

2-1- زاراڤێ دەربڕینگەرایی: ئەڤ زاراڤە وەکی هەر زاراڤەکێ دیتر لدویڤ زمانێن جیاواز، زاراڤێن جیاواز بۆ دهێتە بکارهینان. د زمانێ کوردیدا زاراڤێ (دەربڕینگەرایی) یان (گوزارشتگەرایی) و(دەربڕینخوازی) ژی(ئاری عوسمان خەیات:2019: 2) دهێتە بکارهینان، د زمانێ عەرەبیدا (التعبيرية).(نبيل راغب: 2003: 203 – 211) و (رينية ويلك:1987: 218) د و د زمانێ فارسیدا زاراڤێ (E.Krispyn: 1964: 32). (Expressionism)زمانێ ئینگلیزی (تعبیرگرائی). (حسن انوشه:1374: 1245) دهێتە بکارهینان.

) یا فەرەنسی و Expresifڕە و ڕیشالێن زاراڤێ دەربڕینگەرایی بۆ زاراڤێ (
) یا لاتینی هاتییە وەرگرتن، کو هەردوو زاراڤ ژی بنەڕەتێ ئەوان بۆ زاراڤێ Expressivus(
) پێشگرە و Ex). کو ژ سێ پشکێن وەکی (E.Gordon: 1987:175) دزڤڕیتەڤە(Exprimere(

) ب واتایا (پەستان – گڤاشتن) دهێت، ئەڤە pressionئاماژەیەکە بۆ (دەرڤە) و پشکا دوویێ (ژێ دۆخەکە ژناڤدا بۆ ژدەرڤە دهێتە پالدان و ب زەحمەت یدەردکەڤیت، بەلێ پشکا سێیێ) ە و واتا (رێباز) یان (رەوتەک) ێ ددەت (رضا سید حسینی: 1394: 706) و(سیروس ism(شمیسا: 2019: 229).

دەسپێکێ دەربڕینگەرایی ل فەرەنسا و ل باژێرێ پاریسێ ل سالا (1910) پشتی کو ژمارەیەکا تابلۆیان ل ژێر ناڤونیشانێ (ئێکسپریسۆنیزم) ێ د بوارێ شێوەکارییێ ژلایێ)هاتییە بکارهینان و E.Gordon: 1987:175هونەرمەندێ فەرەنسی(جولیان ئۆگست) یڤە(دویڤدا ل سالا (1911) ژلایێ هونەرمەندێ ئەلمانی (هێرڤارد ڤالدن) یڤە د گۆڤارا (گەردەلوول) دا (عبدالغفار مکاوی: 1971: 21) هاتییە ئاماژەپێدان و بکارهینان.

3-1-چەمک و پێناسەیا دەربڕینگەرایی: دەربڕینگەرایی هەر ژ دەسپێکا پەیدابوونا ئەدەب و هونەری هەبوونا خۆ سەلماندییە و خۆ ب دوو بزاڤێن هونەریڤە گرێدایە، ئێک ژ ئەوان بزاڤا وێنەکرنا لایەنێ ژدەرڤەیا مرۆڤ و سروشتی و یا دوویێ بزاڤا وێنەکرنا ناڤخۆییا دەروونێ نڤیسەر و هونەرمەند و ئەدیبی بخۆڤەگرتییە. دەربڕینگەرایی وەکی رێبازەکا هونەری و ئەدەبی ب پلا ئێکێ پشتبەستنێ ل سەر بزاڤا دوویێ دکەت، کەواتە دەربڕینگەرایی"بە واتا باو و تێگەیشتنە فراوانەکەی، یەکێکە لە تایبەتمەندییەکانی سروشتی مرۆڤ و لە ناو بازنەی پێکهێنە سەرەکییەکانی ناسنامەی مرۆڤدا، بوونێکی فیترێ هەیە. حەزی دەربڕین و گوزارشتکردن لە بارودۆخ و ڕەهەندە ناوەکییەکان و وروژێنەرە دەرەکییەکان، ویستێکی خۆویست و خونەویستانەی سروشتی مرۆڤە"(ڕێبوار محەمەد مەلازادە:2020: 300) و بنێرە(صبور عبدالنور:1984: 71) و ئەڤ بابەتە دناڤ ئەدەبیدا ب رەنگەکێ گەلەک کاریگەر لدور وێنەکرنا دیمەنێن دەروونی و ناڤخۆییا تاکی ب گشتی و ئەدیب و نڤیسەری ب تایبەتی هاتییە نیشاندان. ئانکو دەربڕینگەرایی "بە واتای خستنەڕوو و نیشاندانی پەیام و مەبەست و هەست و سۆز دێت"(ڕێبوار محەمەد مەلازادە: 2020: 308). وەکی بابەتەکێ گشتی و ئێدی هێدی هێدی وەرارکر و چوویە دناڤ بوارێن دیتردا کو ئەدەب ئێک ژئەوان بواران بوویە، لەورا ئەم دشێین بێژین د بوارێ ئەدەبیدا دەربڕینگەرایی بریتییە ژ "دەربڕینا بابەت و ئاریشەیێن دەروونی و بۆچوون و هەلچوونان ب رەنگەکێ ئەدەبی و هونەری"(محمد التونجی:1999: 264) و ب ئەرکێ وێنەکرنا سۆز و هەلچوون و خەیال و هزرکرنا مرۆڤی بۆ جیهانا ژدەرڤە رادبیت و هێزا خۆ ژ پەیام و مەرەما دەروونی و ئەقلی وەردگریت. ب ئەڤێ شێوەی ئەم دشێین دەربڕینگەرایی د پێناسەیەکا گشتیدا دیاربکەین کو "رێبازەکا ئەدەبی و فەلسەفییە، گرنگی ب ئەزموونا مرۆڤایەتی ددەت و رەهەندەکا دەروونی ب ئەوان ئەزموونان دبەخشیت، کو مەبەست ژێ گەوهەر و ئێستاتیکایا ئەوان تشتانە نەکو لایەنێ ژدەرڤەیا ئەوان تشتان"(سعید علوش:1985: 402) و (عبدالرزاق الاصفر:1999: 56). کو هۆزانڤان شەهرەزایانە سەرەدەرییێ لگەل ئەواندا دکەت و جیهانەکا تایبەت دنەخشینیت.

4-1- بنەمایێن دەربڕینگەرایی: دەربڕینگەرایی ب گشتی ژ ئەڤان بنەمایان پێکدهێت:

1-4-1- ئەرکێ هۆزانێ: مەبەست ئەوەکو دڤێت هۆزانڤانێ دەربڕینگەرا پتر ژ هەمی بابەتان گرنگییێ ب دەرئێخستنا هەلچوونان بدەت. د ئەنجامدا کۆمەکا دیاردەیێن وەکی (خەم، ترس، دلەڕاوکێ، ... هتد) دناڤ هۆزانێدا بەرجەستە دبن، لدویڤ ئەڤێ چەندێ "کە خودی مرۆڤ جەوهەرە گرنگەکەیە و مرۆڤ و پێکهێنە ناوەکییەکانی دەبێت چەقی بایەخدانی فەیلەسوف و زانا و ڕەخنەگران بێت"(ڕێبوار محەمەد مەلازادە:2020: 394) و ، کەواتە ئەرکێ هۆزانێ د ئەڤێ گۆشەنیگاییێدا دنێریتە دەقێ هۆزانێ بخۆ، ژبەرهندێ مرۆڤ بخۆ دبیتە بلندترین و ب بهاترین تشت، چونکی مرۆڤ بخۆ بوونەوەرەکێ مەزن و گرنگە و حەز و ڤیانا خۆنیشاندان و ڤەکرنا گرێیێن ئالۆزێن ژیانێ د هەمی بوارانداهەیە. ب واتایەکا دی مرۆڤ خودان سروشتەکێ جۆراوجۆرە و هەر مرۆڤەک ژی سروشتەکێ تایبەت و کۆنکریتی هەیە و بۆ مەبەستێن جیاواز دەربڕینێ ژێ دکەت، ب ڕێکا چالاکییێن جیاواز و هەمەڕەنگ کو هۆزان ئێک ژ ئەوان چالاکییانە ب وێنەکرن و نیشاندانا ئەوی سروشتێ مرۆڤی ڕادبیت.

ل ئەڤێرێدا وەسا دیاردبیت کو هۆزان ئامراز و ڕێکەکە ژپێخەمەت خودیەتا هۆزانڤانی دهێتە نڤیسین و ئەرکێ نیشاندانا هەست و سۆز و باروودۆخێن دەروونی و هزرکرن و خەیالێن هۆزانڤانییە و بۆ بەرامبەری (وەرگر، خواندەڤان) دهێتە ئاراستەکرن، کو خودان هەمان پێکهاتەیا ئەقلی و دەروونییە. هۆزان ب شێوەیەکێ نەستی ئەرکێ نەهشیارییا هۆزانڤانی بجە دهینیت، هەر ژبەرهندێ هۆزان بەرهەمێ تاکەکیە کو خودان سروشتەکێ دەروونی و ئەقلییە، هۆزان بخۆ ژی پشکەکە ژ چالاکیا ئەقلی و دەروونی و ئێستاتیکییەژێ، لەوما چ جاران هۆزان ژ ئەوان حالەت و پرۆسەیێن دەروونی و ناڤخۆیی ڤەدەر نینە.

2-4-1- سروشتێ هۆزانێ: سروشتێ هۆزانێ ل دویڤ دیتن و نێرینێن جیاواز هاتیە نیشاندان، ژلایەکیڤە ئەڤ چەندە ژ ڕوانگەهەکا گشتی (ل دویڤ شێواز و دەم و ژینگەهـ و پێکهاتە یان بنیات و تەوەرێن تایبەت ب ڕوخسار و ناڤەرۆکیڤە)، ژلایەکێ دیڤە ژ ڕوانگەهەکا تایبەتی ل دویڤ (تایبەتمەندی و سەخلەتێن ئەقلی و دەروونی و هونەری) یێن هۆزانڤانی بۆ سروشتێ هۆزانێ بخۆ هاتیە ڕوونکرن. بێگومان ئەگەرێ سەرەکی ئەوەکو هەر ئێک ژ ئەوان ڕوانگەهان ل ژێر ڕۆشناییا چەمک و دیتن و بنەما و هزرێن جیاواز و تایبەتی دنێریتە بابەتێ سروشتێ هۆزانێ(عبدالغفار مکاوی: 1971: 12، 16) و(رضا سید حسینی: 1394: 704، 709).

هندەک ژ پشتەڤانێن دەربڕینگەرایی وەسا دبینن ژبەرکو"دەربڕینگەرایی ئەزموونی دەروونیی ڕووتی شاعیر بەرجەستە دەکات، ئەکەش بە ڕێگەی فراوانکردنی ڕەهەندەکانی ئەو ئەزموونە و تیشکی نوێ خستنەسەریان، بۆ ئەوەی ئەو شتانە بدۆزێتەوە، کە مرۆڤ پەنهانی کردوون یان بەهۆی کورتبینینەوە نایانبینن، هەروەها گەوهەری دیاردەکان بەرجەستە

دەکات..."(ئاری عوسمان خەیات:2019: 2)، لەوما پتر ژ بابەتگەرایی جەختێ ل سەر خودگەرایییێ دکەت و تنێ وەکی مەبەستەک دنێریتە دیاردە و ڕوویدان و تشت و کەسان.

ل ئەڤێریدا زڤرین بۆ بارێ ناڤخۆییا مرۆڤی و ئێکانە ڕاستییەک، کو هەبوونەکا دروست و ڕەوان و کاریگەر هەبیت، ڕاستی و دروستییا ناڤخۆییا ئەقلی و خەیال و هەستانە، دیسان ڕاستییێن هەستپێکری ڤەدبریت و بەرەڤ کریارێن گیانی یێن سەربەخۆ و ڕاستییەکا خودیڤە دچیت (وەهبی ڕەسول:2013: 269)، چونکی دەربڕینگەرایی وێنەکرنا ژیانییە د هۆزانێدا نەوەکی خۆ، بەلکو ل دویڤ دیتن و تێگەهشتنا هۆزانڤانی دهێتە بەرهەمهینان، ب ڕامانەکا دی نێرینا تایبەتی یا هۆزانڤانی ب سەر دورهێلیدا زال دبیت، ئەڤە ژی ئەوێ چەندێ دسەلمینیت کو دەربڕینگەرایی گرنگی ب ئەوان هەست و ئازرینەران ددەت ئەوێن د دەروونێ هۆزانڤانیدا پەیدا بووین، ب ئەڤێ چەندێ تاکایەتی و خودی بوون و دەربڕینکرن ژ پێکهێنەرێن خودییەتی، پشکەکن ژ سروشتێ هۆزانێ و هۆزان ب خۆ ژی بەرهەمەکێ کەسییە و هۆزانڤان ژی وەکی تاکەکێ کارتێکری ژلایێ ئەقلی و دەروونیڤە گهۆڕین ب سەر پەروەردە و سروشتێ ئەویدا دهێت و د هۆزانێدا دەربڕین ژ خود و دەروونێ خۆ یێ کارتێکری دکەت.

3-4-1- ژێدەرێ هۆزانێ: ل ئەڤێریدا مرۆڤ بخۆ ژێدەرێ سەرەکییە بۆ داهێنانێ، چونکی مرۆڤ خودان سروشتەکێ تایبەت و سالوخەتێن دەسەلاتدارییێ بسەر ئازرێنەرێن دەرەکیدا وەردگریت و دشێت تێگەهیشتن و ڕاڤە و چارەسەرییان بۆ ئەوان دیاردە و بارودۆخ و ڕوویدانێن سروشتی ببینیت. کەواتە ژێدەرێ هۆزانێ گرێدای هێزا ناڤخۆییا هۆزانڤانییە، ئەڤ هێزە ژی ژ ئەگەر و پێکهاتەیێن ئەقلی و دەروونی یێن وەکی خەیال و هەست و سۆز و درکپێکرن و ...هتد پێکدهێت.

هەر ئێک ژ ڕەهەندێن (ئەقلی و دەروونی) ژ چەند پێکهاتەیێن دی یێن وەکی (هەست و سۆز، خەیال، ئەقل، ...هتد) پێکدهێن کو بەرپرسن ژ نیشاندان و چەوانییا ڕەوشت و چالاکییێن مرۆڤی. وەرار و پەروەردەکرنا ئەوان پێکهێنەران گرێدای سروشت و ژینگەها گشتی و تایبەتییێن وەکی بارێ (جڤاکی، خێزانی، ئابووری، ئایینی، کەسی) یە(سیرووس شمیسا: 2019: 230 – 231)، دیسان ئەڤ پێکهێنەرانە هەردەم دکەڤنە بن بارێ کاریگەرییا ئازرێنەرێن دەرەکی یێن وەکی (دیمەن و ڕوویدان و دیاردە وو ئاریشەیێن دەروونی و جڤاکی و مرۆڤایەتی) و ئەوان پێکهێنەران ب ڕەنگەکێ جیاواز د ئازرینن و دبنە فاکتەرێ گهۆڕینا بارێ ئەقلی و دەروونی و ناڤخۆییا مرۆڤی و کارتێکرنێ ل مرۆڤی دکەن و بەرەڤ کارڤەدان و چالاکییێن جۆراوجۆرڤە دبەن، ئەو چالاکی ژی ب ڕێکێن جیاواز کو هۆزان ئێک ژ ئەوان ڕێکانە دهێنە نواندن و نیشاندان. وەرگر ژی ب ڕێکا توخمێن ئەقلی و دەروونییێن خۆ پێشوازییێ ل ئەڤان ئازرێنەران دکەت و لدویڤ بۆچوون و نێرینێن خۆ یێن تایبەت سەرەدەرییێ لگەل دکەت، دویڤدا هەست و سۆز و خەیال و تێگەهشتن تێکەلی ئێک و دوو دبن و دیتنەکا ئاوێتەیی ژێ پەیدا دبیت، ئەڤ دیتنا ئاوێتەیی پێدڤی ب فۆرمەکییە بۆ پێشکەشکرنێ و هۆزان ئەو فۆرما ئێکانەیە بۆ ئەڤێ چەندێ، چونکی"دەقی شیعری بریتییە لە بەرجەستەکردنی ئەو ئاوێتەیە،

شاعیر حەزی گوزارشتکردنی لەو بەرهەمە هەیە"(ڕێبوار محەمەد مەلازادە: 2020: 409)، لەوما هۆزانڤان هۆزانا خۆ دکەتە ئامرازەکە بۆ نواندنا ئەوان باران، بێگومان شەهرەزایی و ژێهاتی و ئەزموونا هۆزانڤانی رۆلەکێ مەزن دگێریت بۆ ئەڤێ پرۆسێ، ئازرێنەر هەبوونێن ماددی (چیا و دەشت و زۆزان و دار و بەر ز شەڤ و ڕۆژ و وەرزێن سالێ و ستێر و بیابان و دەریا و ڕوبیار و کانی و عەور و باران و هەیڤ و ڕۆژ و ئەسمان و بەفر و ...هتد)و نەماددی (حەز و ڤیان و ئەڤینی و زولم و زۆرداری و خەم و تەپەسەری و ژیان و مرن و هەژاری و بابەتێن دەروونی و جڤاکی و ...هتد) بخۆڤە دگریت، کو هۆزانڤانی نەچار دکەت ئەڤان بابەتان تێکەلی کارڤەدانێن ئەقلی و دەروونی و هەلچوونێن خۆ بکەت و پشتی تێکەل بوونا ئەوان لگەل هەست و سۆز و خەیال و هزرکرنا هۆزانڤانی دەقەکێ هۆزانێ دهێتە بەرهەمهینان.

2-پراکتیزەکرنا بنەمایێن دەربڕینگەرایی د هۆزانێن هۆزانڤان (ئەحمەد قەرەنی)یدا، دیوانا (تولیتا) وەکو نموونە:

هەرسێ بنەمایێن (سروشتێ هۆزانێ، ئەرکێ هۆزانێ، ژێدەرێ هۆزانێ) د ب ڕەنگەکێ گشتی هۆزانێدا ڕەنگڤەددەن، ئەڤ چەندە ژی بەلگەیە کو هۆزانڤان پشتبەستنەکا زێدە ل سەر دەربڕینا هەست و سۆز و خەیال و خۆشی و نەخۆشییێن خۆ، یێن ڤەشارتی د دەروونیدا دکەت، دیسان سروشت و ئەو کەرەستەیێن د سروشتیدا ئازراندنەکا بهێز و کاریگەر ل سەر هۆزانڤانان هەبوویە، داکو بشێت ب ئەڤێ شێوەی دەربڕینێ ژێ بکەت:

2-1- بنەمایێ سروشتێ هۆزانێ: ئەڤ بنەمایە د هۆزانێن وەکی (بەرەپێشین، ژناخا گەشتەکا توند، گرنژینێت لەرزە بازیان، مشتاخا"گولی" یێ ماچان، ژ ئەرشیفێ دادگەها ئەڤینێ، نەینکا روندکەکا خەمگین) دا دیاردبیت و ب پلەیا ئێکێ دهێتە هژماردن، کو ب شێوەیەکێ کاریگەر بها و سەنگێ هۆزانێ نیشانددەت و دەربڕین ژ خودی و پێکهێنەرێن خودی گرێدای بارودۆخێ (سیاسی، جڤاکی، سروشت، کێشە و بابەتێن تایبەتی و گشتی یێن مرۆڤی)یە و هزر و هەست و سۆز و خەیال و هەلچوون و پالدەر ب ڕێکا مەبەست و ناڤەرۆکێن جیاوازێن وەکی (ئەڤینی، کەرب و کینە، شین و تازی، شانازی، ستایشێ) دهێنە دەربڕین، بێگومان ڕێکا ئێکانەیا ئەڤێ چەندێ ل دەڤ هۆزانڤانی هۆزان بخۆیە و دشێت باس ل هەلچوون و ڕادێ ئەڤیناخۆ بەرامبەری یار و بابەتێن جیاواز بکەت، ب ئەڤێ ڕێکێ هەم حالەتێن خۆ یێن دەروونی بۆ دەوروبەری دیاردکەت و هەم غەریزەیا خود سەلماندنێ تێردکەت. کەواتە هۆزان بخۆ بریتییە ژ وێنەکێشان و بەرجەستەکرنا هەست و سۆز و خەیال و دیتن و نێرینێن هۆزانڤانی بەرامبەر ئازرێنەر و بابەتێن جۆراوجۆر:

گرنژینێت لەرزە بازنان

تبل لڤین 00 قەلەم لەیزی 0 مان بوو ژڤان

وەکو ژانا هەلما هێشتا نەبۆی باران
خوینا خەمێت ڤینێ مێژتین
دلوپ 00 دلوپ
بوونە خال و پەیڤ و نیشان
تبل لڤین 00 کلیل زڤری 00 دەرگەهـ ڤەبوو
وەکو لاندکا زارۆیێ کورد
ئودا ئەز لێ چاڤەرێیا رۆژا گەش بوو
...
نە قەلەم بوو من زەلاندی،
نە کلیل بوو من زڤراندی،
ژین هەموو بوو 00 تەڤ دنیا بوو من حەباندی (ئەحمەد قەرەنی: 1986: 24- 25)

د ئەڤێ هۆزانێدا هۆزانڤان بەرەڤ دوو ئاراستەیان دچیت، ئاراستەیا ئێکێ ئەوەکو هەستەکا عاشقانە یا هۆزانڤانیە بەرامبەر یارێ و مەبەستەکا خودی بخۆڤەدگریت، کو مەبەست ژ خود و هەست و سۆزا هۆزانڤانی سروشتەکێ خودییە ل دەڤ هۆزانڤانی، کو هۆزانڤان خۆ د دۆخەکێ خراپ و زەلیل و بەرامبەری هێزا جوانی و جەمالییا یارێ دبینیت، ئەڤ جوانییە هۆزانڤانی بەرەڤ خەم و سۆتن و پەرێشانی و بریە و بوویە ئازراندنەکێ دەرەکێ و کاریگەر ل سەر پێکهێنەرێن دەروونی یێن هۆزانڤانی. ئەڤ هەستا خودی بریتییە ژ وەسفکرنا تبل و خال و نیشانێن یارێ و ستایشکرنا ئەوێ، بەلێ ئاراستەیا دوویێ هەستا دەربرینێ یە و دهێتە گهۆرین و گرێدای بارێ فیزیکیا جەستەییا یارێ نینە، بەلکو ئەڤ خودە تێکەلی هەست و سۆز و خەیالا هۆزانڤانی دبیت و هەڤدەم هۆزانڤان ژێ ب هاریکارییا ئەوان دەربرینێ ژ سۆزێن خۆ یێ تایبەت دکەت، ئانکو جوانییا یارێ وەکی جوانییا سروشتیە و ئاخ و مەرەقا هۆزانڤانی د هۆزانێدا بۆ سروشتێ ئەڤینییە وەکی خۆ، کو د دەروونێ هۆزانڤانی و د ناڤ جڤاکیدا هەیە و دەرئەنجامەکا نەرێنێ کو بێهێڤی بوونە ژ دیتن و ئاشنابوون ب یارێ ل دەڤ هۆزانڤانی چێکریە، دیسان هۆزانڤان د نموونەیەکا دییا هۆزانێدا ئاماژە ب ئەڤێ بنەمای دایە، هەروەکی دبێژیت:

ژ ئەرشیڤێ دادگەها ئەڤینێ

کوتک هاتنە ڨوتان
دادگەها پاشای 000 یا یێ دەس پێکر
ئەلیفێش هێشتا ، چو ژێ نەچویە 000!!؟؟
تاوانا مەمۆی دلداری کریەو 00
زینا جزیری هێشتا نەبویە 000!!؟
لەوما شرینێ 00

نافبەرا بەختی و بەحرا ئەڤینێ
پێل و کەناران هەر شەڕ و جەنگن
گوێزێت گەلێ ڕەش ، ئەڤرو د بێ بەلگن 00
کەوێت زوزانا ژێرا د بێ دەنگن 00
عەڤرێ بهارا عەمرێ هەژارا فرمێسک و ژەنگن 00
خوینا غەسانی 00
مینا هەستێت من ، مینا دێمی تە
هزرەکا تژی 000 ئاواز و رەنگن 00!!؟؟
... (ئەحمەد قەرەنی: 1986: 42- 43)

هۆزان رۆلێ فرمێسک ڕشتنێ ب ئەگەرێ بارودۆخێ جڤاکی یێ خراپ دبینیت، کا چەوا ئازار و خەم و گری و فرمێسک ڕشتن نوینەرایەتییا ئەوان بارودۆخێن دەروونییێن مرۆڤینە و دەربڕینێ ژ ئێش و ژانێن دەروونی یێن کەسەکی دکەت، هۆزانڤان ب ڕێکا هۆزانێ وێنە و دیمەنێن ناڤخۆییا خۆ دکێشیت، کو ئاراستەیا ئێکێ ئەڤ هەستا خودی بریتییە ژ وەسفکرنا یارێ و ستایشکرنا ئەوێ، بەلێ ئاراستەیا دوویێ هەستا دەربڕینێ یە و دهێتە گهۆڕین و گرێدای بارێ فیزیکیا جەستەییا یارێ نینە، بەلکو ئەڤ خودە تێکەلی هەست و سۆز و خەیالا هۆزانڤانی دبیت و هەڤدەم هۆزانڤان ژی ب هاریکارییا ئەوان دەربڕینێ ژ سۆزێن خۆ یێ تایبەت دکەت، ئانکو جوانییا یارێ ئانکو جوانییا یارێ وەکی جوانییا سروشتیە و ئاخ و مەرەڤا هۆزانڤانی د هۆزانێدا بۆ سروشتێ ئەڤینییێە وەکی خۆ، کو د دەروونێ هۆزانڤانی و د ناڤ جڤاکیدا هەیە و دەرئەنجامەکا نەرێنێ کو بێهیڤی بوونە ژ دیتن و ئاشنابوون ب یارێ ل دەڤ هۆزانڤانی چێکریە، کو هۆزانێ بخۆ ئەڤ ئەرکە بۆ هۆزانڤانی بەرجەستەکریە. ئەڤ نوینەرایەتییا هۆزانێ ب تنێ ب ڕێیا گرێدانا جوانی و قەشەنگییا یارێ کو هەستەکا خودی و کۆمبوویيە د دەروونێ هۆزانڤانیدا گرێدای بارودۆخێ سیاسی و جڤاکی یێ جڤاکێ کوردەوارییە، کو هەردەم د نەخۆشی و بن دەستی و ئاوارەیی و دەردەسەرییێدا ژیاینە، بێگومان ئەڤ چەندە ژی جارەکا دی دەرئەنجامەکا نەرێنێ د دەروونێ ناڤبریدا بەرهەمهێنایە و بوویە پالدەر بۆ ڕەشبینییا ئەوی بەرامبەر ژیانێ، ئەڤ خودە ژی ب ڕێکا وەسفکرن و ستایشکرنا هەر دوو کەسایەتی یێن ئەڤیندار (مەم و زین) ێ هاتییە نواندن.

جارەکا دی هۆزانڤان د نموونەیەکا دییا هۆزانێدا ئاماژە ب ئەڤێ بنەمای دایە، هەرووەکی دبێژیت:

نەینکا روندکەکا خەمگین

من چ ژێ یە 00 مار نە وێریت ، تایکێ بیویژانێ
بمێت 00!!
من چ ژێ یە 00 میر نەزانیت ، مەشکا درۆ و ڕاستیان

بکێت 00!!
من چ ژێ یە 00 گەر ئەڤینیا دوو دلداران بستەهـ
بزێت 00!!
من ئەو خەمە 00 رۆژەک بهێت
چەوەساوەیێت وەلاتێ من ریزا ژنێ و شعرێ
نەڤێت 00؟؟
... (ئەحمەد قەرەنی: 1986: 45)

دیسان د ئەڤێ هۆزانێژیدا هەستا خودییا هۆزانڤانی ژلایێ ناڤەرۆکێڤە دەربڕینێ ژ بارودۆخێ جڤاکی و سروشتی و ئاریشەیێن گشتی یێن جڤاکێ کوردەواری دکەت و رەخنەکا توند ل ئەوان تیتال و تێگەە و نێرینێن خراپ دگریت ئەوێن دەربارەی ئەڤینی و مافێن ژنان یێن هەین، دیسان دژی ئەوان کار و کریارێن نەباش ل دەڤ میر و سەرکردە و کەسێن رێبەر دناڤ جڤاکێ کوردەواری د راوەستیت، کانێ تا چ رادە بارودۆخێن خراپ کاریگەرییەکا نەرێنی کریە سەر هۆزانڤانی و دەربڕینا ئەوی د هۆزانێدا، کو ژ پێخەمەت بەرژەوەندییا گشتی یا گەل و جڤاکی ئەڤ پەیامە ژلایێ هۆزانڤانیڤە هاتیە ئاراستەکرن و نواندن و ئەو کێشەیێن جڤاکی ژی وەکی ئازرینەرەکێ دەرەکی تێکەلی هەست و سۆز و خەیال و خۆیەتییا هۆزانڤانی بوویە و مەبەست و ئارمانج تایبەتی و کەسۆکی ژی ب رێکا (کەرب، خەم، بێزاری) هاتینە نیشاندان، داکو وەرگر راستەوخۆ بکەڤیتە بن بارێ ئەوێ ژینگەها سایکۆلۆژی ئەوا هۆزانڤان تێدا دژیت و ببیتە پالدەرەک ژێ ل دەڤ وەرگری و کارڤەدانەکا ئەرێنی یان نەرێنی ل دەڤ ئەوی پەیدا ببیت.

د هۆزانێن ناڤبریدا ب گشتی و د ئەڤێ دیوانێدا ب رەنگەکێ گشتی رەنگڤەدایە، کو بنەمایێ سروشتێ هۆزانێ رێزبەندییا پلەیا ئێکێ و بنەمایێ ژێدەرێ هۆزانێ ب پلەیا دوویێ و بنەمایێ ئەرکێ هۆزانێ ب پلەیا سێیێ دهێت دناڤ هۆزانێن ئەویدا، ئەڤ چەندە ژێ بەلگەیە کو هۆزانڤانی پشتبەستنەکا زێدە ل سەر دەربڕینا هەست و سۆز و خەیال و خۆشی و نەخۆشییێن خۆ، یێن ڤەشارتی د دەروونیدا دکەت، دیسان سروشت ئەو کەرەستەیێن د سروشتیدا ئازراندنەکا بهێز و کاریگەر ل سەر هۆزانڤانێ ناڤبری هەبوویە، داکو بشێت ب ئەڤێ شێوەی دەربڕینێ ژێ بکەت.

2-2- بنەمایێ ئەرکێ هۆزانێ: ئەڤ بنەمایە پلە و رێزبەندییا دویماهییێ ب رێکا هۆزانێن (ژڤانەکا بلەز و بەز، خەما کەڤن، ڤەخویندنا شوین پێت رێڤینگەکی) وەردگریت، ئەوێن د هۆزانێن ئەڤێ دیوانێدا یێن هەین، کو هۆزانڤان وەکی رێک و ئامرازەکێ بۆ دەربڕینا دلتەنگی و سۆتن و ئێش و ئازار و خەم و ژانێن ژیانێ و ئەو روویدانێن د ژیانێدا روودەدەن، بکاردهینیت:

خەما کەڤن

من جوخینا ، خەما کەڤن هەلاندەڤە 00
هەر دەنکەکێ ، کوڤانەکا ، ژ ماکا مەزتر هەبوو 00!!؟
من دەریایا خەما کەڤن شولقاندەڤە 00
هەر دلوپێ ، نالینەکا ، ژ ماکا خۆ مەزتر هەبوو 00!!؟
من یادگارێت ، خەما کەڤن ڤەخویندەڤە 00
هەر ئاڤرییەکێ ، رامانەکا ، ژ ماکا خۆ مەزتر هەبوو !!
من ئەڤینیا ، خەما کەڤن بێن کرەڤە 00
هەر ماچەکێ ، شرینیەکا ، ژ ماکا خۆ مەزتر
هەبوو 00!!

... (ئەحمەد قەرەنی: 1986: 30 – 31)

ئەڤ هۆزانە ژ پێخەمەت خودێ هۆزانڤانی کاردکەت و د بازنەیا سۆز و خەیال و مەبەستێن دەروونی یێن هۆزانڤانی دزڤریت و هەلچوون و پالدەر و هزر و سۆز و خەیال ب رێکا مەبەست و ناڤەرۆکێن جیاوازێن وەکی (ئەڤینی) یێ هاتینە دەربڕین، هۆزانڤان هۆزانێ وەکی ئامرازەک بۆ دەربڕینا نالین و دلتەنگی و خەم و ئێش و ئازار و سۆتن و پەژارەیی یێن ژیانێ بکاردهینیت، کو باس ل هەلچوون و رادێ ئەڤینییا خۆ دکەت بەرامبەر یارێ، لەوما هەم حالەتێن خۆ یێن دەروونی کو خەمۆکی و رەشبینییە بۆ دەوروبەرێ خۆ دیاردکەت و هەم غەریزەیا خودییا خۆ دسەلمینیت، بەلێ سەرهندێ را هۆزانڤان خودان سروشتەکێ جوان و تژی فرمێسک و هێڤی و خۆزییە و ڤیایە ناخێ دەروونێ خۆ بدەتە دیارکرن، کو تێرا نڤیسینا ئەڤێ هۆزانێ کریە. جیاوازییا ئەڤێ بنەمایێ لگەل بنەمایێن (سروشتێ هۆزانێ، ژێدەرێ هۆزانێ) ئەوەکو دڤێت هۆزانڤانێ دەربڕینگەهرا پتر ژ هەمی بابەتان گرنگییێ ب دەرئێخستنا هەلچوونان بدەت. د ئەنجامدا کۆمەکا دیاردەیێن وەکی (خەم، ترس، دلەڕاوکێ، ... هتد) دناڤ هۆزانێدا بەرجەستە دبن و ئەرکێ هۆزانێ د ئەڤێ گۆشەنیگاییدا دنێریتە دەقێ هۆزانێ، ژبەرهندێ مرۆڤ بخۆ دبیتە بلندترین و ب بهاترین تشت، چونکی مرۆڤ بخۆ بوونەوەرەکێ مەزن و گرنگە و حەز و ڤیانا خۆنیشاندان و ڤەکرنا گرێیێن ئالۆزێن ژیانێ د هەمی بوارادا هەیە

ڤەخویندنا شوین پێت ریڤینگەکی

هنگڤین چەندێ تام شرینە 00
نەشیا بگەهتە تاما ماچا ئەسمەرەکێ 00!!
خەنجەر چەندا تیژ و هارە 00
نەشیا بگەهتە هێزا ئاڤریا چاڤ شینەکێ 00!!؟
دنیا چەندا مەزن و پانە 00
نەشیا بگەهتە کۆژیێ دلێ "نازم" ە کی 00!!؟
ئاوازەکا غەمگین – غەمگین

ژ شمشالا ، شڤانەکی ، نەشیا ببیتە
تک تکا دلێ مندالەکی 00!!؟
لەوما گەلۆ 00
ماچ و ئاڤری و دەنگێ دلی 000
بوونە گوللە بۆ تڤەنگا شاعرەکی
... (ئەحمەد قەرەنی: 1986: 32 – 33)

د ئەڤێ هۆزانێدا هۆزان چەکێ دەستێ هۆزانڤانیە بۆ خۆڤالاکرنێ ژ خەم و ژان و دەربڕینا حالەت و بارێن دەروونی یێن کۆمبووی د دەروونیدا، چونکی نڤیسینا هۆزانێ وەکی ڕشتنا فرمێسکی مفایێ دگەهینیتە دەروونێ مرۆڤی، ئەڤ چەندە هەمان بۆچوونا (فرۆید) یە دەربارەی هۆزان و هونەرێن دیتر وەکی میکانیزمەکێ گرنگ و ئێکانە بۆ دەربڕینا بارێن چەسپاندی کو هەڤسەنگییەکا دەروونی ب گیانی دبەخشیت و هۆزانڤان وەکی وێنەکێشێک وێنە و دیمەنێن ئەوان بارێن دەروونی و سۆزداری دکێشیت و دید و سەنجێن خۆ یێن تایبەت ل دور بابەتی بەرجەستە دکەت، وەکی بەری نوکە ئاماژە پێ هاتە دان هۆزان ڕێکا ئێکانەیە بۆ باسکرنا هەلچوون و ڕێژەیا ئەوێ ئەڤینییێ بەرامبەر یارێ و هۆزانڤان ژ دویراتییا یارێ هەلچوون و نەخۆشی و حالەتێن نەرێنی یێن وەکی (ڕەشبینی، بێزاری، خەم) ێ ددەتە دیارکرن، کو وەکی گوللەیەکێنە د تڤەنگێ دەردکەڤن و ئازار و سۆتنێ ل دەڤ هۆزانڤانی پەیداکریە.

دیسان هۆزانڤان د نموونەیەکا دییا هۆزانێدا ئاماژە ب ئەڤێ بنەمای دایە، هەرووەکی دبێژیت:

ژڤانەکا بلەز و بەز

نیڤ شەڤە،
گەشینە کەنارێ دەریایا ژڤانێ و
مە هێلین سخێرکا زەڤیەکا سێڤانە..!!؟
وندابووم ..
ناڤ باغێ پرچاتەو
پرچاتە... رەشمالێت کوچەرێت گاڤایە..!!؟
شاسوارێت بیناهییا چاڤێت تە ،
سەر پێلێت لێدانا دلێ من سەماکر ،
و دلێ من مێهڤانێ سەیرانا چاڤایە..!!؟؟
ئاواز ماچەکا دەڤێ تە ،
هژاندن مەتین و شارانی و
جیهانا ئەڤینێ هەر هۆسا ئاڤایە ..!!؟

... (ئەحمەد قەرەنی: 1986: 10 – 11)

جارەکا دی ئەڤ هۆزانە لدویڤ بازنەیا سۆز و خەیال و مەبەستێن دەروونی یێن هۆزانڤانی دزڤڕیت و هەلچوون و پالدەر و هزر و سۆز و خەیال ب ڕێکا مەبەست و ناڤەرۆکێن جیاوازێن وەکی (ئەڤینی) یێ هاتینە دەربڕین، هۆزانڤان هۆزانێ وەکی ئامرازەک بۆ دەربڕینا نالین و دلتەنگی و خەم و ئێش و ئازار و سۆتن و پەژارەیی یێن ژیانێ بکاردهینیت، کو باس ل هەلچوون و ڕادێ ئەڤینیا خۆ دکەت بەرامبەر یارێ، لەوما هەم حالەتێن خۆ یێن دەروونی کو خەمۆکی و ڕەشبینییە بۆ دەوروبەرێ خۆ دیاردکەت و هەم غەریزەیا خودییا خۆ دسەلمینیت.

بێگومان ئەڤ ڕەشبینییە هەر بەردەوام نابیت، بەلکو هندەکجاران ناڤبری بەرەڤ ئاسۆیەکا گەشڤە دچیت و ب ئومێدە کو جارەکا دی ب خۆشتڤییا خۆ شادبیتەڤە و ژیانەکا خۆش ببوورینیت، بەلێ سەرهندێ را هۆزانڤان خودان سروشتەکێ جوان و تژی فرمێسک و هێڤی و خۆزییە و ڤیایە ناخێ دەروونێ خۆ بدەتە دیارکرن، کو تێرا نڤیسینا ئەڤێ هۆزانێ کریە.

3-2- بنەمایێ ژێدەرێ هۆزانێ: ئەڤ بنەمایە ژی تا ڕادەیەک ب چالاکییەکا کێمتر ژ بنەمایێ سروشتێ هۆزانێ د هۆزانێن وەکی (ئەو وەغەرا دلێ من تێدا وندا بۆی، بیردۆزەکا ئەڤینێ سەلماندی، (00000)؟؟، تولیتا، ئەزموونا کەلیشا ئێڤارەکێ) دا دیاردبیت و ب پلەیا دوویێ دهێتە هژمارتن، وێنە و کەرەستە و دیاردەیێن سروشت و دیمەنێن ئەوان دهەڤران وەک ئازرینەرەک کاریگەرییەکا مەزن کریە سەر هەست و سۆزێن هۆزانڤانی و ئەزموون و هزرا نوی و تام و چێژا سەرسوڕمان و خۆشییێ دایە هۆزانڤانی و وێنە و دیمەنێن سروشتی ل تاقیگەهها بیر و خەیال و هەست و سۆزێن خۆ دشۆت و فۆڕمەکا هونەرییا تایبەت پێشکەشی سروشتی دکەت، هەڤ دەم لگەل ئەوان بابەتێن سروشتی ئاریشەیێن (جڤاکی، ئابووری، سیاسی، ئایینی، سایکۆلۆژی، بارێن دیترێ وەکی مرن و ژیانێ و ئەڤینی) ئازرینەرێن گشتی و دەرەکینە و هۆزانڤان دگەل هەست و سۆز و خەیالا خۆ تێکەل دکەت و د چوارچوڤێ ئەوان پێکهێنەرێن خودی دەربڕینێ ژ بابەت و ئاریشەیان دکەت:

ئەو وەغەرا دلێ من تێدا وندا بۆی

دەمێ 000 یار
دلێ من سور ! کەلا ؟ دیدارا تە لێدای 000
من کرە 00
– فرۆکە کاغەزا لەڤەنێ بەر شەمای –
ئاسمانێ بەر دریای 000
لدوی سەنتا وارێ تە ، هەر بەردای 000 هەر
بەردای 000
دەمێ 000 یار
دل هاتیە هنداڤێ دەریایا چاڤێت تە

ماسییێت وان ، هەلهاتن ، ریز ب ریز
سەما کر 00!!؟؟

چۆ خارێ ، سونبولێت روییێت تە
نەرم و شل خۆ هژاند کەنی کر 00!!؟

هێشتا چۆ 00
بلبلێت لیڤێت تە 00
سروودا سەربەستیێ دەس پێکر 00!!؟

... (ئەحمەد قەرەنی: 1986: 12 – 13)

ل ئەڤێرێدا کەرەستە و دیاردەیێن سروشت و دیمەنێن ئەوان وەکی (ئاسمان، دەریا، ماسی، سونبول) وەکی ئازرێنەرێن بهێز کارتێکرنەکا مەزن کریە سەر هەست و سۆز وهزر و دیتنێن هۆزانڤانی و ل دویڤ ئەزموون و شەهرەزاییا خۆ ئەوان وێنەیان دهینیتە پێش و دخەملینیت، دیسان گرێدان چیرۆک و بابەتێ ئەڤینییا یارێ ب بابەتێن (سیاسی، جڤاکی، بارودۆخێ سایکۆلۆژی، مان و مرن، سەربەستی و ئازادی)، لەوما ئەو دیمەنێن ئاسمانی بەر درپای و سەماکرنا ماسییان د دەریا و سروودا سەربەستییێ، نە وەکی بارێ خۆ یێ ئاسایی دهێتە نیشاندان، بەلکو ئاوێتەیەکە ژ سروشتێ هۆزانڤانی و سروشتێ ئەوان دیاردە و دیمەنان، کو لگەل خەم و خۆشی و مەبەست و پەیاما خودی بەرەڤ ئاراستەکا دیارکریڤە دچن، ئەو ژی پەیاما خودییا هۆزانڤانیە، بێگومان ئەڤ تێکەلیە دبیتە ژێدەرێ ڤەهاندنا هۆزانێ و هاریکارەکا دەرەکییە بۆ هەڤسەنگییا سایکۆلۆژییا هۆزانڤانی ژلایێ کاودان و بارێن دەروونیڤە.

(00000)؟؟

ئەڤ خالا خن
بەرە رەشا رێگەها من
دورا زڤرین تەواف کەرێت هەر دوو لێڤان ،
سەمایا وان وەکو رۆژا چالدێرانێ 00
ناڤ دەفتەرا ئەڤینیێ دا یا بوویە بەند 00!!؟
ئەو کڤانێت جاخ و بسکان
ناڤ خۆ گرتن تەلسەم و خالێت فەلسەفان
وەک نەهنگێ یونس خارێ
سورە سێڤا رومەتێ جان ، پێ گرێدان زنجیر و
قەیدا 00!!
ئەڤ جیهانا رومەتێ تە
چ کەنارە 000 کۆز و وارە
نوی ژڤانە ، مەم و زینان بهارا شین لێ کریە

سویند 00

چبکەین یارێ

نه مه کار کر 000 نه وان بارکر

زستان نەچۆ 00

هەتا ئەڤرۆ کەوا سورا وەرزێ شەشێ

هێڤینا کوند 00!!؟ (ئەحمەد قەرەنی: 1986: 22 – 23)

دیسان هۆزانڤان ب سەرنج و نێرینەکا دەروونی و ئەقلی جەختێ ل دور سروشت و دەوروبەری دکەت، ئەڤ چەندە دبیتە بەرسڤا هۆزانڤانی و دکەڤنە بەر میکانیزم و پرۆسەیەکا ئاگەهی و نەئاگەهییا هۆزانڤانی و ناڤبری وەکی خۆدیکەک خۆ تێدا دبینیت، لەوما بهار و زڤستان د هۆزانێدا هەمان بهار و زڤستانا فیزیکاییا ناڤ سروشتی نینە، بهار و زڤستانەکا تێکەل و ئاوێتەیە لگەل سروشتێ هۆزانڤانی و هەر سروشتێ بهار و زڤستانی بخۆیە دبیتە خودێ هۆزانڤانی د پێکهێنەرێن دەروونی و ئەقلی یێن وەکی (ئەزموون و هزر و پەیام و خۆشی و نەخۆشی و حەز و ڤیان و ...هتد)، هەڤدەم جارەکا دی ئەڤ ڕوویدان و بارێن تایبەت ئاوێتەی کێشەیێن مێژوویی و سیاسی وەکی (جەنگێ چالدێران) و کەلتووری و ئەڤینی (مەم و زین) دبیت و تێکەلی هزر و بۆچوونێ، هۆزانڤانی دبیت و هۆزانڤان ژی وەکی کەرەستە و ئامرازێ دەربڕینی ئەوێ تێکەلێ بکاردهینیت ب مەرەما دەربڕینا بابەت و ئاستەنگێن ژیانێ، نەخاسمە بابەتێ ئەڤینی کو دەرئەنجامەکا خراب و سەخت و دژوار دویڤ خۆدا هێلایە و بوویە ئەگەرەکێ سەرەکی بۆ نڤیسینا هۆزانێ و هێڤێنێ هەڤسەنگیا دەروونییە ل دەڤ هۆزانڤانی، کو هێڤی و ئومێدان ب دیدار و ئاشنابوون ب جوانی و جەمالییا یارێ دخوازیت، چونکی بەرگەیا دویراتییا ئەوێ ناگریت و ژبەر ئەوێ دیراتییێ دسۆژیت.

دیسان هۆزانڤان د نموونەیەکا دییا هۆزانێدا و ب ڕەشبینییەکا بهێزتر ئاماژە ب ئەڤی بنەمای دایە، هەروەکی دبێژیت:

تولیتا

چاڤەرێ بووم

بارانا هویر

سەر گوندێ من بارییاڤە !!0000

دەنگێ سرکان 00

ببانە پەیڤ ، ئاواز و ستران

نوی ژینا من ، خەملاندباڤە !!0000

(ڕەمزیا) یا

هنداڤ کانیا تولیتا 00 چۆی

مرنێ خارێ
جارەکا دی ل کانی مەزنێ 000 ژیاباڤە !!000
ئەو وەریسێ چالا خەمان
من هەلکێشای 00
چەرخا ژینێ زڤریباڤە !!000
وەک زارۆکێ ل دوی تەحسوکێ

دلێ ژارێ 00
ئەڤین ڤیای گەش بباڤە !!؟؟00 (ئەحمەد قەرەنی: 1986: 26 – 27)

هۆزانڤان ب ڕەشبینییەکا بهێز دنێریتە ژینێ، کو وێنە بوویەرێن سروشتێ ئەگەر و توخمێ پشکداربوویە د دەقێ هۆزانێدا، ناڤبرێ پشتێ کو ب ڕێکا ئەوان هەستان درک ب جوانییێ ئەوێ سروشتێ دکەت و ب هویرکاتییەکا باش ل هەمی لایەنێن سروشتێ دنێریت، پێدڤیە دیسان ئاماژە ب ئەوێ چەندێ بهێتە دان ژبلی کو سروشت و کەرەستە و پێکهێنەرێن ئەوێ، بارودۆخێ سایکۆلۆژی یێن وەکی (ڕەشبینی و بێزاری و خەمباری) دبنە پالدەر و ئازرێنەر د دەروونێ هۆزانڤانیدا، ئەو ژی بریتییە ژ نەخۆشی و ئازارێن ئەڤینییێ کو بۆ سروشتێ ئەڤینییێ بخۆ دزڤرێتەڤە و ئەڤ هەردوو لایەنە تێکەلی ئێک و دوو دبن و دبنە تێکەلەک و دەرئەنجامەکێ نەرێنی ژلایێ ستیکۆلۆژیێڤە ل دەڤ هۆزانڤانی چێدکەت. پەیاما سەرەکییا هۆزانڤانی ژی ئەوەکو سەختی و ئالۆزییا ژیانێ ژلایێ جڤاکی و دەروونیڤە بدەتە دیارکرن و ببیتە ڕێبەر بۆ وەرگری، داکو لگەل ئەوان بارودۆخان ئاشنا بیت. هێڤی و ئومێدان دخوازیت کو ژ ئەوان کاودان دەربازبیت و خۆ بۆ دەمەکێ کورت ژی بیت شرینییا ژیانێ ببینیت و تام بکەتێ.

ئەم دشێین سەرجەمێ ڕێژەیا بکارهینانا هەر سێ بنەماییێن (سروشتێ هۆزانێ، ئەرکێ هۆزانێ، ژێدەرێ هۆزانێ) د خشتێ خوارێدا بدەینە دیارکرن:

ژ	هژمارا گشتێ یا هۆزانان	هژمارا هۆزانان	ناڤێ هۆزانان	جۆرێن بنەماییێ دەربڕینگەرایی	ڕێژا %
1	20	9	بەرە پێشین، ژناخا گەشتەکا توند، ژ وانەیێت ئەڤینێ، کەڤالێ....، ژارێ ... چاڤەرێ، گرنژینێت لەرزە بازنان،مشتاخا((گولی)) یێت ماچان، ژ ئەرشیفێ	**سروشتێ هۆزانێ**	**%45**

			دادگەها ئەڤینی، نەینکا روندکەکا خەمگین		
2		7	ئەو وەغەرا دلێ من تێدا وندا بۆی، بیردۆزەکا ئەڤینێ سەلماندی، بەرەپێشین شعر هەبوو، (.....) ؟؟، تولیتا، ئەزمونا کەلیشا ئێڤارەکێ، مەسیح شاعر بوو	ژێدەرێ هۆزانێ	%35
3		4	ژڤانەکا بلەز و بەز، خەما کەڤن، ڤەخویندنا شوین پێت ریڤینکەکێ، هزرەکا (جزیری) یا نەهاتیە نڤیسین	ئەرکێ هۆزانێ	%20

ئەنجام:

1- د هۆزانێن ئەڤێ دیوانا هۆزانڤانیدا بنەمایێ (سروشتێ هۆزانێ) رێژە پلەیا ئێکێ وەردگریت، بەلێ بنەمایێ (ژێدەرێ هۆزانێ) و (ئەرکێ هۆزانێ) ب رێژە پلەیا دوویێ و سێیێ دهێن، کو ژلایێ ناڤەرۆکێڤە ئەڤ هەستە خودییە و دەربرینێ ژ بارودۆخ و کاودانێن جڤاکی و ئایینی و سروشت و کێشەیێن تایبەتی و گشتی یا مرۆڤی دکەت.

2- د بنەمایا سروشتێ هۆزانێ هۆزانڤانی مە ژلایەکێڤە گرینگی ب فیزیکییەتا لەشییا یارێ و ژلایەکێ دیڤە گرینگی ب تێکەلییا ئەوێ فیزیکییەتێ لگەل جوانی و بەرژەوەندییا گشتی یا جڤاکی و مرۆڤایەتییێ دکەت.

3- دەربارەی بنەمایێ ژێدەرێ هۆزانێ، هۆزانڤان ب دیتن و رامانەکا دەروونی و ئەقلی دووپاتییێ ل سەر سروشت و دەوروبەری دکەت و دبنە بەرسڤا هۆزانی و دکەڤنە بەر پرۆسەیا ئاگەهی و نەئاگەهییا هۆزانڤانی، یان دبیت ب شێوەیەکێ ب ئاگەهی بیت وەکی د دەقی بخۆدا رەنگڤەدایە، چونکی کارتێکرنەکا مەزن دکەتە سەر پێکهێنەرێن خودی یێن تاکی و گهۆرینێ د دەروونێ مرۆڤیدا پەیدا دکەت.

4- لدويف بنەمایێ ئەرکێ هۆزانێ ناڤەرۆکا هۆزانێن هۆزانڤانی بریتییه ژ تێکەلیيا خودى و بارودۆخەكێ ژیانا ئەوى ژبەر دويراتييا ئەوى ژ يارێ و هەر ئەڤ دويراتييه بوويه ئەگەرێ هەلچوون و بارێن نەرێنی یێن وەکی (فرمێسک باراندن و نەخۆشی و ڕەشبینی).

لیستەیا ژێدەران:

ئێک: ب زمانێ کوردی:

- کتێب:

1- ڕەسول، وەهبی(2013)، ئەبستراکت ئێکسپریێشنیزم لە نیگارکێشانی هاوچەرخی کوردستانی باشووردا، چ1، خانەی وەرگێڕان، سلێمانی.

2- شمیسا، سیروس(2019)، ڕێبازە ئەدەبییەکان، و: هیمداد حوسێن و سەنگەر نازم، چ1، ناوەندی ئاوێر، هەولێر.

3- مەلازادە، ڕێبوار محەمەد(2020)، تیۆری ئەدەبی – دەقی شیعری کوردی لە تیۆری ئەدەبیدا، چ1، ناوەندی ئاوێر بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە.

- گۆڤار:

4- خەیات، ئاری عوسمان(2019)، سیماکانی دەربڕینگەرایی لە شیعری سەباح ڕەنجدەر دا، گ.دەنگەکان، ژ1.

- دیوان:

5- قەرەنی، ئەحمەد(1986)، تولیتا، چاپخانەیا (الحوادث)، بەغدا.

دوو: ب زمانێ عەرەبی:

- کتێب:

6- ألأصفر، عبدالرزاق(1999)، المذاهب ألأدبية لدي الغرب مع ترجمات و نصوص لأبرز أعلامها، ط1، منشورات اتحاد الكتاب العرب.

7- التونجي، محمد(1999)، المعجم المفصل في الادب، جزء الاول، طبعة الثانية، دار الكتب العلمية، بيروت.

8- تلمية، عبدالمنعم(1997)، مقدمة في نظرية الادب، ألأمل للطباعة و النشر، مصر.

9-راغب، نبيل(2003)، موسوعة النظريات الادبية، ط1، الشركة المصرية العالمية للنشر، القاهرة.

10- عبدالنور، صبور(1984)، المعجم الادبي، الجزء الثاني، دار المعلم للملايين، بيروت.

11- علوش، سعيد(1985)، معجم المصطلحات الادبية المعاصرة، الطبعة الاولى، دار الكتاب اللبناني، بيروت.

12- عياد، شكرى محمد(1993)، المذاهب ألأدبية و النقدية عند العرب والغربيين، ط1، الكويت، سلسلة عالم النعرفة.

13 عياشي، منذر(2002)، ألأسلوبية وتحليل الخطاب، ط1، مركز الانماء الحضاري، سوريا.

14-مكاوي، عبدالغفار(1971)، التعبيرية في الشعر و القصة والمسرح، ط1، الهيئة المصرية للتأليف والنشر، القاهرة.

15- ويلك، رينية(1987)، مفاهيم النقدية، ترجمة: د.محمد عصفور، ط1، الكويت، سلسلة عالم المعرفة.

سێ: ب زمانێ فارسی:

- کتێب:

16- انوشه، حسن(1374)، فرهنگ نامهء ادبی فارسی (دانش نامه ادب فارسی)، چاپ یکم، تهران، سازمان چاپ و انتشارات.

17- حسینی، رضا سید(1394)، مکتب های ادبی، جلد دوم، چاپ هجدهم، مؤسسه انتشارات نگاه، تهران.

چوار: ب زمانێ ئینگلیزی:

- کتێب:

18 Abrams, M.H,(1953).The mirror and the lamp: Romantic theory and the critical tradition. New York: Oxford University press.

19 -Gordon,E(1987),Expressionism,:Art and Ideas.New Haven:Yale University Press.

20- Krispyn, E(1964),Style and Society in German Literary Expressionism.

الخلاصة:

هذه الدراسة معنونة ب (مباديء التعبيرية في قصائد الشاعر (أحمد قرني)، ديوان (توليتا) نموذجا). استطاع الشاعر المذكور أن يجسد في قصائده مباديء التعبيرية في تلك الحقبة الزمنية يعرض نوعية المجتمع مقابل أي ظلم و الأعراف الجتماعية السلبية و اللتي تفسير بالحياة الاجتماعية و نجد في قصائده أيضا نقدا بناء للشخصية الانسانية لغرض ارجاع الحقوق الأولية للشخص داخل المجتمع.

هذه دراسة مهمة في مجال الأدب الكردي بصورة عامة و الأدب الحديث بصورة خاصة و ذلك لأن الدراسة نتضمن السلبي و الايجابي لهذا الأعراف والتقاليد الاجتماعية و تحاول الدراسة الوصول الى أجوبة مقنعة لتلك الحالات الاجتماعية يعتبر الشعر جنسا أدبيا مهما للتعبير عن الحياة الاجتماعية للفرد حول الشاعر المذكور هذا الجنس ألأدبي الى تنعكسه من ضلالها البعدي الاجتماعي للفرد كما هو معلوم، فان الشعر يحمل في حياتها رسالة الشاعر الى المجتمع منعكسا بذلك الحالة النفسية للشاعر و ان القصائد الشاعر (أحمد قرني) في ديوانه (توليتا) تنعكس فيها الجانب الاجتماعي للشخصية الكردية داخل المجتمع و لهذا الغرض نجد بأن الشاعر حاول في قصائد بأن يجيب على الشخص مقابل(القاريء - المستقيل) حول تلك المواضيع الاجتماعية.

الكلمات المفاتيح: التعبيرية، وظيفة الشعر، أساس طبيعة، مصدر الشعر.